

Топалов С.А., к.е.н.

доцент кафедри економіки підприємства

Шевченко В.В

Запорізька державна інженерна академія

shesha@i.ua

ВПЛИВ ВНУТРІШНІХ ТА ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВА

Топалов С.А., Шевченко В.В. Економічна безпека підприємства. У статті розглядаються проблеми визначення сутності економічної безпеки підприємства, її завдання та методи забезпечення.

Топалов С.А., Шевченко В.В. Экономическая безопасность предприятия. В статье рассматриваются проблемы определения сущности экономической безопасности предприятия, ее задачи и методы обеспечения.

Topalov S., Shevchenko V. Economic security of an enterprise. The article considers the problems of essence of economic security of enterprise, its tasks and methods of providing.

Вступ. Прогрес у розвитку інформаційних технологій стимулював розвиток всіх сфер бізнес-відносин, де підприємницька діяльність все більше почала розвиватися в бік конкурентоспроможних взаємин. Це, у свою чергу, призвело до необхідності перегляду проблеми розробки та використання систем економічної безпеки (СЕБ) на підприємстві.

Перехід економіки на ринкові відносини вимагає від керівників підприємств не тільки розробки ринкової стратегії, але й стратегії безпеки, обов'язково включає спеціальні програми із захисту інтелектуальної власності та економічної безпеки. Відповідно, роль підрозділу, відповідального за проведення такої роботи на підприємстві, на якій покладено функції дотримання правил політики безпеки і плану захисту, управління засобами захисту, контролю за правильністю їх експлуатації, виявлення спроб та фактів порушень та вжиття заходів щодо їх нейтралізації, також виходить на перший план. Ослаблення практично будь-якої складової інфраструктури підприємства безпосередньо позначається на його безпеці, тому процес управління підприємством перебуває в тісному взаємозв'язку з питаннями безпеки.

У сучасних умовах процес успішного функціонування та економічного розвитку українських підприємств багато в чому залежить від вдосконалення їх діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки. Слід зазначити, що сьогодні не всі керівники підприємств готові повною мірою оцінити необхідність створення надійної системи економічної безпеки.

У суспільній свідомості усе ще сильні стереотипи, згідно з якими ця сфера належить до сфери компетенції держави і спеціальних органів. Саме в цьому криється коріння «слабкого» розуміння специфіки цих проблем насамперед першими особами підприємств і організацій, віднесення їх до не

основної діяльності. Особливо ж складно буває визначити конкретні дії, необхідні для захисту тих чи інших життєво важливих ресурсів. Внаслідок цього багато керівників обмежуються створенням на підприємстві охоронних структур, майже повністю виключаючи з арсеналу організаційно-технічні та правові методи, засоби і способи захисту інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «економічна безпека» як науковий термін з'явилося відносно недавно і не має єдиного загальновизнаного тлумачення. Визначення базових питань економічної безпеки було розглянуто в працях вітчизняних і зарубіжних науковців, таких, як М. Куркін [4], Д. Ковальов [3], Т. Сухорукова [3], А. Меліхов [5], Е. Камишнікова [5], С. Ільяшенко [2], Д. Шалагін [6], М. Бендіков [1] та інші.

Зараз у світовій економіці постійно виникають нові аспекти кризових явищ, у тому числі через природні катаклізми, наприклад, землетрус в Японії, нестабільну політичну ситуацію в державах Північної Африки та Близького Сходу, тому забезпечення економічної безпеки підприємств на фоні реформування української економіки й системи державного управління має відігравати виняткову роль в їхній діяльності та розвитку і потребує нових підходів до визначення категорії «економічна безпека підприємства» та її складових.

Постановка проблеми. Після набуття Україною незалежності національні підприємства різних форм власності зіткнулися з багатьма якісно новими проблемами забезпечення своєї економічної безпеки. В умовах відкритої української економіки суб'єкти економічної діяльності перебувають під впливом потужних зовнішніх і внутрішніх чинників. На сучасному етапі реформування системи управління державою та реалізації корінних економічних реформ правильна побудова системи економічної безпеки підприємства, визначення ефективних механізмів протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам стає головними завданнями, які обумовлюють економічну та фінансову стійкість підприємства.

Викладення основного матеріалу. Розвиток економічних відносин в Україні змінив уявлення економічної науки і керівників промислових підприємств про механізми забезпечення економічної безпеки.

В умовах, коли держава перестала бути переважним власником підприємств і споживачем їхньої продукції, змінилася ієрархічна структура функцій підприємства та їхній зміст. З розвитком недержавного сектору економіки поняття «економічна безпека підприємства» стало набувати більш широке значення у сенсі визначення об'єктів, суб'єктів і складових системи її забезпечення.

Найчастіше в наукових публікаціях головною метою економічної безпеки підприємства визнається забезпечення його стійкого і максимально ефективного функціонування, створення високого потенціалу розвитку й зростання в майбутньому.

У колі вітчизняних та іноземних вчених немає одностайного підходу до визначення терміна «економічна безпека підприємства». Найбільш розповсюдженою є така дефініція зазначеного терміна: це стан ефективного

використання ресурсів підприємства (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки тощо) та наявних ринкових можливостей, що дозволяє запобігти негативному впливу внутрішніх і зовнішніх загроз та забезпечити його довгострокове виживання й стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії (статутних завдань) [5]. На наш погляд, недосконалістю зазначеної дефініції є те, що на перший план висунуто економічну складову забезпечення економічної безпеки підприємства, а безпосередні заходи із запобігання негативному впливу внутрішніх і зовнішніх загроз (із забезпечення безпеки) виглядають як вторинний аспект економічної діяльності підприємства, який цілком залежить від ефективності використання його ресурсів.

У інших публікаціях забезпечення економічної безпеки визначено як діяльність, що спрямована на досягнення стійкого та стабільного функціонування, розвитку і прогресу соціально-економічних структур. Спираючись на логіку розмежування понять «забезпечення економічної безпеки» та «економічна безпека» за схемою «діяльність - результат діяльності», а також із врахуванням тези, що неможливо досягнути ідеально безпечного середовища, доцільно розглянути економічну безпеку як стан, у якому забезпечується мінімальний негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз на діяльність та економічний результат підприємства [6]. Підприємство в безпеці, коли кінцевому результату його діяльності не загрожують негативні чинники в конкретний момент у даному місці. Крім того, повинні бути створені передумови для забезпечення безпеки в майбутньому.

Отже, пропонується визначити поняття економічної безпеки підприємства як складну категорію, що характеризує здатність створеної на підприємстві системи протистояти дестабілізуючій дії внутрішніх і зовнішніх чинників з метою забезпечення ефективного використання його ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки тощо), наявних ринкових можливостей (конкурентоспроможності), а також виконання інших статутних завдань у поточному періоді та на перспективу. На наш погляд, зовнішні та внутрішні чинники можуть завдати шкоди економіці підприємства в чотирьох випадках:

1. Система економічної безпеки підприємства побудована таким чином, що не може передбачати загрозу до її виникнення.
2. Загроза виникла, але службові особи, відповідальні за економічну безпеку підприємства, неспроможні її побачити.
3. Загрозу виявлено, але менеджмент підприємства неспроможний нейтралізувати її негативні наслідки.
4. Керівництво підприємства намагається вирішити проблему, але його дії не призводять до позитивного результату.

Особливостями виробничих підприємств України (металургійних, машинобудівних тощо) є їхня висока енергоємність, значна залежність від сировинної бази й транспортної складової, монополізація сировинних ринків та енергопостачальних потужностей декількома власниками, обмеженість потреб внутрішніх ринків і висока конкуренція на зовнішніх ринках внаслідок захисту іноземними урядами своїх національних виробників.

З урахуванням особливостей стану сучасної економіки України одним із головних завдань забезпечення економічної безпеки суб'єкта економічної діяльності є досягнення економічного суверенітету підприємства (групи підприємств) у сенсі мінімізації його залежності від зовнішніх і внутрішніх факторів.

Тобто, практичне досягнення такої мети можливо лише в разі побудови ефективної багаторівневої системи економічної безпеки підприємства, її адаптації до систем регіональної та державної безпеки, правильного визначення загроз і своєчасного вжиття заходів з метою попередження або мінімізації негативних наслідків на економічний результат [4].

До основних завдань системи економічної безпеки підприємства можна віднести наступні: оцінка економічної ситуації у світі, державі, регіоні, на підприємстві; складання прогнозів розвитку економічної ситуації на мікро- та макрорівнях; визначення можливих загроз (проблем) різних рівнів, які можуть вплинути на діяльність підприємства; прийняття рішень щодо недопущення (мінімізації) впливу виявлених загроз; моніторинг та оцінка ефективності реалізації прийнятих рішень; внесення коректив у систему протидії загрозам.

Методами забезпечення економічної безпеки доцільно визначити: збирання та аналітичну обробку інформації щодо економічної ситуації макро- і мікрорівня в оточенні підприємства; прогнозування можливих загроз для підприємства; завчасне відпрацювання моделей (алгоритмів) протидії негативному впливу загрози на діяльність підприємства; проведення практичного експерименту щодо перевірки ефективності відпрацьованих моделей (алгоритмів); внесення коректив і застосування відпрацьованих моделей на практиці.

Для кожного підприємства «зовнішні» та «внутрішні» загрози є суто індивідуальні (галузь, масштаб підприємства, сфера діяльності). Разом з тим, зазначені категорії включають окремі елементи, притаманні практично будь-якому суб'єкту господарської діяльності. Для зручності та наглядності описані у цій статті виклики та загрози економічній безпеці підприємства зведені у таблицю (таблиця 1).

Таблиця 1 – Зовнішні та внутрішні загрози економічній безпеці підприємства

Зовнішні загрози	Внутрішні загрози
активна участь представників влади та управління в комерційній діяльності	дії або бездіяльності (в тому числі навмисні чи ненавмисні) співробітників підприємства, що суперечать інтересам його комерційної діяльності, наслідком яких може бути завдання економічного збитку компанії
використання кримінальних структур для впливу на конкурентів	витік або втрата інформаційних ресурсів (у тому числі відомостей, що становлять комерційну таємницю та / або конфіденційну інформацію)
відсутність законів, що дозволяють в повному обсязі протидіяти недобросовісній конкуренції	підлив її ділового іміджу в бізнес-колах

Продовження таблиці 1

відсутність у країні сприятливих умов для проведення науково-технічних досліджень	виникнення проблем у взаєминах з реальними і потенційними партнерами (аж до втрати важливих контрактів)
відсутність докладної і об'єктивної інформації про суб'єктів підприємницької діяльності та про їх фінансове становище	конфліктні ситуації з представниками кримінального середовища, конкурентами, контролюючими та правоохоронними органами, виробничий травматизм або загибель персоналу і тощо.
відсутність культури ведення справ у підприємницькому середовищі	

Як позитивний вплив зовнішнього середовища слід розглядати технічні та управлінські нововведення, які забезпечують комплексний вплив на діяльність всього підприємства. Підприємство може прийняти ці нововведення до реалізації, а може й ігнорувати їх, однак необхідність враховувати нововведення диктується низкою об'єктивних причин. У результаті інноваційних процесів виникають нові способи і засоби виробництва. Це об'єктивно зумовлює необхідність активного втручання підприємств в інноваційні процеси, критичного аналізу можливих засобів і способів виготовлення одного і того ж виду продукції. Але це лише одна сторона питання. Друга – різноманіття форм організації виробництва і праці, шляхів підвищення ефективності виробництва. Необхідність врахування виниклих нововведень як у сфері технології виробництва, так і в сфері організації виробництва та управління обумовлена, як мінімум, двома причинами, а саме можливістю: знизити витрати виробництва і тим самим збільшити прибуток і отримати конкурентні переваги на ринку; розширити займаний сегмент ринку або вихід на нові ринки збуту. Зрештою і перший, і другий напрямки повинні привести до зростання прибутку підприємства, зміцнення його конкурентних позицій на ринку та підвищення рівня економічної безпеки.

Отже, проект забезпечення економічної безпеки об'єкта являє собою єдиний організаційно-технічний комплекс, у процесі формування якого розробляється концепція забезпечення безпеки об'єкта чи політика безпеки. Її основу складає перелік обов'язкових заходів, спрямованих на вироблення плану дій із захисту об'єкта: визначення складу служби безпеки, її місце в організаційній структурі підприємства, сфера її компетенції, права і повноваження, варіанти дій у різних ситуаціях, щоб уникнути конфліктів між підрозділами. Конфлікти ґрунтуються зазвичай на тому, що багато хто вважає вимоги, висунуті службою безпеки, необґрунтовано завищеними, або через те, що служба безпеки «скрізь суне свій ніс». Дотримання вищевикладених умов дозволить ліквідувати підґрунтя для подібних ситуацій або вирішувати їх швидко та безболісно. Політика економічної безпеки визначає правильний з точки зору організації спосіб використання комунікаційних і обчислювальних ресурсів, правила доступу на об'єкт, правила поводження з конфіденційною інформацією, а також процедури запобігання порушенням режиму безпеки та реагування на них.

Висновки. У дослідженні систематизовані основні проблемні питання визначення терміна «економічна безпека підприємства», запропоновано перелік основних недоліків системи забезпечення економічної безпеки, через які можливо завдання шкоди підприємству, актуалізовано перелік завдань зазначеної системи та методів забезпечення безпеки підприємства, що дозволить у подальшому оцінити ефективність заходів із недопущення збитків підприємству та побудувати стійкий механізм забезпечення економічної безпеки. Таким чином, цільовою спрямованістю системи управління економічною безпекою підприємства є формування адаптивних реакцій на дію загроз у будь-якій сфері його життєдіяльності і, як наслідок – забезпечення стабільного та максимально ефективного функціонування підприємства на цей момент часу та високого потенціалу розвитку в подальшому.

Список літератури:

1. Бендик М.А. Економічна безпека промислового підприємства / М.А. Бендик // Менеджмент в Росії і за кордоном. – 2000. – № 2. – С. 17–30.
2. Ільяшенко С.Н. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до її оцінки / С.М. Ільяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – С. 12–19.
3. Ковальов Д. Економічна безпека підприємства / Д. Ковальов, Т. Сухорукова // Економіка України. – 1998. – № 6. – С. 48–51.
4. Куркін Н.В. Управління економічною безпекою розвитку підприємства : монографія / Н.В. Куркін. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2004. – 450 с.
5. Меліхов А.А. Еволюція підходів до змісту категорії «економічна безпека підприємства» / А.А. Меліхов, Е.В. Камишнікова // Вісник Приазовського державного технічного університету. – 2009. – № 19. – С. 316–319.
6. Шалагин Д.А. Методологічні засади формування економічної безпеки підприємства / Д.А. Шалагин // Вісник Білоруського національного технічного університету. – 2009. – № 1. – С. 98–102.
7. Цигилик І.І. Економічна безпека підприємства в системі внутрішнього економічного механізму / І.І. Цигилик, Т.М. Паневник // Економіка. – 2007. – № 8. – С. 3–5.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, завдання системи економічної безпеки, методи забезпечення економічної безпеки.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, задачи системы экономической безопасности, методы обеспечения экономической безопасности.

Keywords: economic security of an enterprise, tasks of a system of economic security, methods of economic security providing.

Надійшла до редакції 19.05.2014 р.

Рецензент: к.е.н. Рожков В.О.